

בלב המזרח התיכון מתבצע הניסוי החברתי הרדיקלי ביותר של המאה ה-21

ארבעה מיליון איש. אלפי קומונות. מבנה קהילתי ללא היררכיה. כלכלה שיתופית. שוויון מוחלט בין גברים לנשים. בלב המאפליה קמה חברה דמוקרטית, שוויונית ופמיניסטית יותר מכל מדינות המערב. אז איך זה שאף אחד כמעט לא מדבר על רוג'בה?

דור שלטון 16.05.2019 10:18

העובדה המדהימה ביותר לגבי רוג'בה היא שאיש כמעט לא יודע על קיומה. על סוריה שומעים לא מעט: על שדות הקרב ומתקפות הגז, על הברוטליות של דאעש והברבריות של אסד. אבל על כך שצמחה בצפון סוריה אוטונומיה אנרכיסטית-פמיניסטית שהיא האנטייתזה לכל מה שקיים מסביבה — כמעט שלא נכתבת מילה. ואולי אין זה אמור להפתיע. בעוד העולם כולו פונה לתוך תרבות הצריכה, אינדיבידואליזם קרייריסטי ופלוטוקרטיה פיננסית, מי יכול באמת ובתמים להאמין ברעיונות של חברה ללא היררכיה? מדינה ללא שלטון מרכזי? ארגון קהילתי? כלכלה קואופרטיבית? שוויון מגדרי אמיתי? אבל זהו בדיוק החזון שאנשי רוג'בה מממשים הלכה למעשה, וכל זאת בסביבה עוינת להחריד, מוקפת באויבים הנחوشים להחריבה.

כנגד כל הסיכויים רוג'בה ממשיכה להתקיים. ארבעה מיליון איש, שבעה מחוזות, מאות שכונות ואלפי קומונות. לדמוקרטיה של רוג'בה יש כמה עקרונות: ראשית, דמוקרטיה מבוזרת וחסרת היררכיות, שבה קהילות שומרות על ריבונותן ומנהלות את חייהן בעצמן. שנית, דמוקרטיה שוויונית, שאינה מעדיפה עם אחד על פני אחרים, ושבארגונה לנשים יש חלק שווה ואף חיוני. ושלישית, דמוקרטיה המסובבת על כלכלה הוגנת ואקולוגית, כזו שאינה מחבלת בסביבתה, ומכוונת לשם מענה על צרכי האנשים ולא להעצמת בעלי השררה. בקיצור, אנשי רוג'בה מנסים ליצור מדינה שהיא ההפך ממדינת לאום קפיטליסטית, מדינה שהיא בעצם ההפך ממדינה: הם מנסים ליצור דמוקרטיה אמיתית, חברה שבה העם הוא הריבון.

"אנחנו כולנו ילדי הכפר", אומרת זלל סגר, יו"ר-שותפה של התנועה לחברה דמוקרטית ברוג'בה, זו שיצרה את המבנים של הארגון הקהילתי, מרמת הקומונה ועד המחוז. "החברה אצלנו היא לא כמו זו שבאירופה. מי שהולך לכפרים יכול לראות. אם נגרם נזק לבית, כל הכפר מתקן אותו ביחד. אנחנו הזרע של החברה הבראשיתית שנוצרה במסופוטמיה, ועד היום חלק מזה נשאר איתנו, זה הבסיס שלנו. לכן האנשים שלנו מוכנים ורוצים לחיות חיים קהילתיים. אבל מה קרה באלפיים השנים האחרונות? המדינות רצו להרוס את החיים הקהילתיים שלנו, רצו שהחברה תהיה מפוזרת. עכשיו שהמהפכה הגיעה, אנחנו חוזרים אליהם".

האסיר היחיד על האי

רוג'בה — "מערב" בכורדית (שטחה הוא למעשה מערב כורדיסטן) — היא פתרון חדש לבעיה ישנה: בעיית דיכוי העמים. כמו עם ישראל, גם העם הכורדי סבל מדיכוי רב שנים מצד שליטים ומשטרים עוינים. שלא כמו עם ישראל, העם הכורדי נשאר מאז ומתמיד באותו אזור גיאוגרפי אחיד ורציף, אזור

הררי רחב ידיים בשם כורדיסטן. על אף מספרם הגדול של הכורדים ורציפות מולדתם, שורה של הסכמים בין המעצמות בסוף מלחמת העולם הראשונה פיצלה אותם לקבוצות מיעוט בארבע מדינות שונות: טורקיה, איראן, עיראק וסוריה. כתוצאה מכך, העם איבד את תחושת זהותו האחידה וסבל רדיפות ומתקפות מצד ארבעה משטרים דכאניים שונים. בטורקיה ובסוריה הדיבור בשפה הכורדית ולימודה בבתי ספר היה אסור. בעיראק זכור טבח חלבג'ה, שבו תקף צבא חוסיין את תושבי העיר הכורדים בנשק כימי והרג אלפים. הכורדים, המונים כ-35 מיליון איש, נודעו זמן רב בתואר המפוקפק של העם הגדול ביותר בעולם ללא מדינה.

קריסתן של עיראק, ולאחר מכן סוריה, יצרה שעת כושר למימוש הריבונות של הכורדים והקמתה של מדינה. בעיראק ההנהגה הכורדית (KRG) התפצלה בסופו של דבר מהמשלה העיראקית החלופית. אף על פי שיחסית לסביבתה, היחס לנשים בכורדיסטן העיראקית טוב יותר, המבנה שלה הוא כמו של מדינות לאום ריכוזיות אחרות. בשל הסתמכותה הכמעט-בלעדית על משאבי הנפט של המדינה, היא למעשה צומחת לכדי עוד מדינת נפט פטרנליסטית סטנדרטית למדי במזרח התיכון. הכסף מחולק בין מקורבי השלטון, ומאחר שרוב הסחורות וההון להשקעה מגיעים מטורקיה, כורדיסטן העיראקית נהפכה למעין קולוניה של אנקרה. הברית בין טורקיה לכורדיסטן העיראקית מקשה במיוחד על רוג'בה שכנתה.

בדומה לישראל, גם רוג'בה היתה קודם כל רעיון, ואז נהפכה למציאות. יש לה אפילו חוזה מדינה. שמו הוא עבדוללה אג'לאן, מנהיג תנועת PKK הכורדית. כשהוקמה ב-1978, PKK היתה תנועה מרקסיסטית-לניניסטית שפעלה על מנת להקים מדינה סוציאליסטית לעם הכורדי במזרח טורקיה, היא צפון כורדיסטן. השלטון הטורקי, מצדו, ניסה להכניש את קיומו של העם הכורדי, והגביר את ריסון של השפה והתרבות הכורדיות. עוד קודם להפיכה הצבאית ב-1980, חברי PKK חשו במצב המחרף בטורקיה והעימות האלים הממשמש ובא. ב-1979, אג'לאן ומנהיגים אחרים של הארגון עברו לסוריה והתבצרו שם. אג'לאן חי בסוריה כמעט 20 שנה; עם הזמן הוא נהפך לדמות נערצת בקרב הכורדים, זכה בפיהם לשם "אפו" (דוד).

עוד באותה תקופה, הבין אג'לאן את החשיבות של נשים למהפכה דמוקרטית אמיתית. נשים לקחו חלק ב-PKK כבר בהקמתה, ועם השנים נעשו מעורבות יותר ויותר בארגון ובלחימה. ב-1986 הוקם ארגון הנשים הראשון של PKK, וב-1993 הקים אג'לאן כוח צבאי המורכב מנשים בלבד. גם בפעילות באקדמיה (מחנות אימון צבאי ולימוד שהקים ה-PKK — ד"ש), מספרת זלל, אג'לאן ניסה להחדיר נורמות חדשות של התנהגות ולקדם את המעורבות של נשים, גם בענייני דיומא. הוא ביקש מכל הגברים לבשל בעצמם, ולא לצפות מנשותיהם שיעשו זאת, כדי שהנשים יוכלו להקדיש את זמןן ללימודים. עוד ועוד פעילות הצטרפו, ארגוני הנשים התחזקו, והותנע המהלך ששיאו יהיה בארגון החברתי השוויוני של רוג'בה.

בעוד מפקדי PKK ניהלו את המאבק מסוריה, פעילים רבים חזרו לשטחה של טורקיה, ובין השנים 1984 ל-1993 התנהל מאבק עקוב מדם בין לוחמי PKK לצבא הטורקי. כ-40,000 איש נספו, והאשמות על פגיעה מכוונת באזרחים הופנו כלפי שני הצדדים. בפברואר 1999, במבצע שבו שיתפו פעולה שירות הביון הטורקי (MiT) ו-CIA (חלק מאנשי PKK האשימו גם את המוסד), נתפס אג'לאן בשגרירות יוון בקניה והוסגר לטורקיה. לאחר שנערך לו משפט ראווה, שבו הואשם בבגידה, הוא נידון למוות; אך למזלו, ניסיונה של טורקיה להצטרף לאיחוד האירופי והתנגדותו של האיחוד לעונש מוות הביאו לכך שגזר-דינו הומתק למאסר עולם.

בעשור שבין 1999 ל-2009 אג'לאן היה האסיר היחיד באי-הכלא אימרלי שבים מרמרה. שמור על ידי אלף סוהרים. בתא מאסרו הקטנטן החל להתעמק במיתולוגיות השומריות ובתרבויות הנאוליתיות

וחקר את היווצרותן של ערי-המדינה הראשונות. בנוסף, הוא הושפע מכתביהם של הוגים רבים, בהם פרנץ ברודל, עמנואל ולרשטיין, מריה מיס ומישל פוקו. יותר מכולם, השפיע עליו מארי בוקצ'ין: סופר ואנרכיסט יהודי-אמריקאי והוגה זרם האקולוגיה החברתית. בוקצ'ין קשר בין המשבר הסביבתי לבין החברה הקפיטליסטית וטען כי השעבוד וההרס של הטבע הוא המשך של השעבוד של בני אדם אחרים. על מנת למנוע את ההרס, יש לחשוב מחדש על מבנה החברה — ממבנה קפיטליסטי הגדל ללא עצירה למבנה אקולוגי המקיים איזון בין החלקים השונים. היישום הפוליטי שבוקצ'ין הציע לכך היה ארגון קונפדרטיבי-מוניציפלי, של קהילות שמארגנות את חייהן המשותפים בעצמן. החזון של מדינת הלאום, שממנו אג'לאן החל להתרחק עוד לפני מאסרו, ננטש כעת על ידו לחלוטין. כנגד אפשרות זו, אג'לאן הציע את הקונפדרליזם הדמוקרטי: שילוב בין האקולוגיה החברתית של בוקצ'ין לפמיניזם הכורדי המתפתח, מערכת של ארגון חברתי מבוזר שתמנע את היווצרות של מוקדי כוח, תאפשר לאזרחים ולקהילות להשפיע בצורה אמיתית על סביבתם והתנהלותם, וחשוב מכל, תוודא שנשים יהוו חלק חיוני ושווה בכל רמות הארגון וההחלטה. האידיאולוגיה של אג'לאן החלה להתפשט. כשגלי המחאות של האביב הערבי הגיעו לשטחי סוריה ב-2011, וכוחותיו של אסד החלו נסוגים ממערב כורדיסטן, הכורדים נכנסו לתהליך הקמת האוטונומיה עם משנה פוליטית סדורה באמתחתם, והתפרקות הסדר הישן הותירה מאחוריה שדה פורה לצמיחתו של סדר חברתי חדש. זלל סגר פגשה את אג'לאן. היא גדלה על האידיאולוגיה שלו, וכשזכתה לפגוש אותו סוף-סוף בסוריה ב-1993 היא מספרת כי רגליה רעדו. הלחץ עד מהרה התפוגג: אג'לאן התגלה, לדבריה, כאיש חם וידידותי, רחוק מאוד מדמותם של אותם דיקטטורים בפוטנציה שלעיתים קרובות מנהיגים תנועות שחרור עממיות. "כשהיית עם אג'לאן", היא מספרת, "הרגשת בו זמנית כמו ילד וכמו מבוגר. הוא היה לנו כמו אח".

"PYD כמפלגה לא היתה חזקה מספיק, ולא יכלה להתאים לכולם", היא מספרת. "רצינו ליצור ארגון-גג, מועצה. מועצה שיכולה להוביל את כל העם. אז יצרנו את התנועה לחברה דמוקרטית (Tev-Dem). דרך טב-דם יכולנו להגיע לכולם: כורדים, ערבים, ארמים, ארמנים, אשורים, כלדים, צ'רקסים וכל מי שחי ברוג'בה. חשבנו על כולם".

באוגוסט 2011 חצי מהכורדים ברוג'בה כבר היו מאורגנים במועצות קהילתיות. באותו חודש, 300 נציגים מכל חלקי רוג'בה נפגשו על מנת לייסד את המועצה העממית של מערב כורדיסטן (MGRK), ואלה בחרו את חברי הטב-דם, שיארגנו את הפעילות של הקמת המועצות וקידום הארגון האוטונומי. בינואר 2014 נחתמה החוקה דה-פקטו של רוג'בה, שבה מוצהרת מחויבותה לחופש לכל העמים, שוויון מגדרי, ומפורטים היסודות לשיטת הדמוקרטיה המבוזרת.

הנשים הערביות היו כמו עבדים

כיצד יכולים מיליוני אנשים לנהל את חייהם בצורה אוטונומית? זהו בדיוק האתגר של הקונפדרליזם הדמוקרטי. שיטת הארגון החברתי ברוג'בה ממשיכה להשתנות, אבל היסודות נותרו זהים, וכך גם המטרה. היחידה הבסיסית ביותר בארגון הפוליטי ברוג'בה היא הקומונה. כל קומונה מורכבת מכמה עשרות משפחות, ואנשיה מנהלים את חייהם בעצמם. הם נפגשים באופן קבוע בבית משותף, דנים בנושאים החשובים להם וביוזמות הדרושות, ובחרים ועדות שיטפלו בנושאים אלה ובשני יושבי ראש — אישה וגבר. מתוך הוועד המנהל נשלחים נציגים לרמת הארגון הבאה: השכונה. השכונה מורכבת מכמה קומונות, וגם ברמה זו נפגשות ועדות על מנת להסדיר את ענייניהן ופעילותן, לתאם בין הקומונות, ולבחור את הנציגים לרמה הבאה, הנפה. מעל הנפה יש את הקנטון, מעל הקנטון המחוז,

ומעל המחוז, המועצה הכללית של המינהל האוטונומי של צפון-מזרח סוריה, המונה 70 חברים, והמועצה הדמוקרטית הסורית, הרשות המחוקקת. בכל רמת ארגון, אנשים מתארגנים בתשעה סוגי ועדות, כל אחת מוקדשת לנושא אחר. בוועדת הפיוס, למשל, יושבים לרוב חמש נשים וחמישה גברים, ואנשים נפגשים במועצה זו על מנת ליישב סכסוכים. רק כשליש מהמקרים שנידונים במועצת הפיוס נדרשים לעבור לרמה הבאה של בתי משפט מחוזיים — היתר נפתרים ברמת הקומונה. בכל ועדה חובה שיהיו לפחות 40% נשים, ובראש כל ארגון עומדים שני יושבי ראש — אישה וגבר. נשים גם לוקחות חלק בכוחות הצבאיים והמשטרתיים של רוג'בה — לכל גוף צבאי ומשטרתי מעורב מוקם גוף של נשים בלבד. כל המכשירים האלה אמורים לוודא כי נשים לא נשארות מחוץ למרכזי קבלת ההחלטות והכוח הצבאי. "בלי שוויון בין המינים", כתב אג'לאן, "כל קריאה לחופש היא אשליה".

המערכת כולה בנויה באופן שמעניק לאנשים כוח אמיתי להחליט לגבי הסביבה שלהם. מי יודע טוב יותר על הצרכים של שכונה מסוימת מאשר האנשים שגרים בה? כך, למשל, בפגישה שנערכה באפריל השנה בכפר ליד העיר דריק — קומונה של 25 משפחות — החליטו התושבים מה לעשות בשטח של כ-30 דונם בכפר שלהם. הם הסכימו לבסוף להקדיש את רובו לגידולים חקלאיים משותפים, וחלק קטן יותר לאזור קהילתי משותף. אם בעבר שתילה של עץ היתה צריכה לקבל אישור של שלוש רשויות בממשלה הסורית, כיום האנשים חופשיים להחליט בצורה משותפת מה לעשות עם אדמתם. הגבלות על בנייה גם הן הוסרו, ושטח רוג'בה מלא באתרי בנייה. לבסוף, מטרת המערכת היא למנוע את הפירוק הטוטאלי של מבנים קהילתיים, כפי שקרה במדינות המערב המתועשות. מוחמד סעיד, יו"ר-שותף של מפלגת PYD באזור תל תמר שבמחוז ג'זירה, טוען כי שיטת הארגון החברתי אמנם חדשה, אבל היא למעשה מבוססת על מסורת של אלפי שנים. "לפני 50 שנה חייתי בכפר של חמש או שש משפחות. בקיץ, כל פעם שהיה צריך לבנות בית, לא היינו משלמים לאנשים אחרים לעשות את זה. היינו מתאספים ובונים אותו יחד. אם בית היה נשרף, היינו מתאספים ועוזרים עד שהוא היה בסדר. אם מישהו חלה כולם היו עוזרים. המערכת הקומונלית שבנינו, זה בדיוק זה", הוא מספר בראיון שהתבצע בסיוע מרכז המידע של רוג'בה.

עוד לפני שדאעש כבשה את האזור ב-2015, הוקמו כמאה קומונות בתל תמר. כיום, קיימות 195 קומונות, והן היו חיוניות לפתרון בעיות על ידי תיאום קהילתי. "באחד האזורים הראשיים של אזור תל תמר יש הרבה כפרים, 65 או 70 כפרים, בערך 56 ק"מ מהעיר תל תמר", אומר סעיד, "בשביל לקנות לחם, הם היו צריכים לנסוע לעיר, דבר שהקשה עליהם מאוד. הקומונות שם הציעו לבנות מאפייה באזור שלהם. קיבלנו החלטה והמאפייה נבנתה. זה היה לפני שנה בערך. עכשיו הם לא צריכים לנסוע לעיר, הם מקבלים את הלחם מהמאפייה שלהם. היו גם בעיות עם מים באזור הזה: היו הרבה מים, אבל הם היו מרים ומלוחים, אי אפשר היה לשתות אותם. גייסנו קרוב ל-40 מיליון לירות סוריות והתקנו מערכת לניקוי מים. זה היה בערך לפני 20 ימים (תחילת מרץ), ועכשיו אנשים יכולים לשתות מים נקיים".

באיזה בעיות נתקלתם בניסיונכם לבסס את הארגון הקומונלי?

"בהתחלה היו קשיים. זו שיטה חדשה, ואנשים לא מקבלים דברים חדשים במהירות. הם לא רוצים להתערב במשהו שהם עוד לא מבינים. המערכת שהיתה קודם שברה את האמון של האנשים בעצמם. לקח לנו זמן להתגבר על משבר האמון הזה. אבל עם הזמן, כשהקומונות התפתחו, אנשים ראו איך נושאים נפתרים, איך הקומונות עוזרות ליצור חברה אקולוגית ודרך מחשבה נקייה. היום כפרים פונים אלינו כדי שנעזור להם להקים קומונות בקהילות שלהם. היום הקומונות עוזרות לאנשים להתארגן, לא

רק לגבי הצרכים הבסיסיים של חיי היום-יום כמו לחם ודלק, אבל גם לגבי נושאים אישיים. אנשים מחליטים לגבי האזור שלהם, הם מקבלים אוטונומיה".

ח'ליד איברהים, חבר בוועדת הפיוס של אזור דריק, מספר על המבנה של מערכות הפיוס והמשפט ברובג'בה. "יש לנו תשעה חברים בוועדת הפיוס. שניים נבחרו במועצה הכללית של אזור דריק, והיתר נשלחו ממועצות הפיוס של השכונות. אנחנו אמורים לקיים בחירות כל שנתיים, כך שבעוד שבעה חודשים אמורות להיות בחירות, אבל אני לא בטוח שנצליח בגלל המלחמה. לרוב, כשנוצר סכסוך, הוא נפתר ברמת הקומונה. אם לא, חברי הוועדה כותבים דוח לוועדת הפיוס של השכונה, ואם שם זה לא נפתר, כותבים דוח לרמת האזור. אם ברמת האזור אנחנו לא מצליחים לפתור את זה, זה עובר למערכות המשפט, שעובדות ברמת הנפה, המחוז והפדרציה".

רק במערכות המשפט עובדים משפטנים מוסמכים. בוועדות הפיוס עובדים אנשים מן השורה, כאלה שבני הקהילה שלהם סומכים עליהם להקשיב לשני הצדדים ולנסות ליישב סכסוכים בצורה הוגנת. המטרה הבסיסית שלהם היא להשכין שלום בין אנשים ומשפחות. כך למשל, ח'ליד מספר על יישובו של חוב: "מחמוד מכר לבעל החנות אחמד (שמות בדויים) יוגרט מהכפר שלו, אבל אחמד לא שילם לו שישה חודשים. מחמוד הביא את המקרה לפני ועדת הפיוס של הקומונה. חברת הוועדה הקשיבה לשני הצדדים, והבינה גם מדוע אחמד לא הצליח לשלם וגם את הצרכים הכספיים של משפחתו של מחמוד. היא הציעה להם להפחית את החוב, ושמשפחת מחמוד תהיה חופשייה לקחת כמות מסוימת של מוצרים מהחנות של אחמד, ככל שאלה חשובים לצרכיה היומיים. שניהם הסכימו וחתמו על התנאים. עם הזמן, המשפחות חזרו ליחסים טובים".

ג'יהאד עומר, יו"ר שותף במשרד ליחסי ציבור של SDC (המועצה הדמוקרטית הסורית, הגוף המחקק של רובג'בה), כיהן בעבר בוועדת פיוס באזור עפרין, שם התאפשר לו להשתתף בפתרון של סכסוך ארוך-שנים: "לפני 35 שנה היו שם כמה מקרי רצח. שתי משפחות משני כפרים שונים, מכל משפחה רצחו כמה מהמשפחה האחרת. מאז, אף אחת מהמשפחות לא היתה יכולה לבקר בכפר האחר. היינו קבוצה של אנשים ותיקים, גברים ונשים. באנו שוב ושוב, עד שהצלחנו להביא חמישה אנשים מכל משפחה כך שידברו איתנו ויחלקו איתנו את הצער שלהם. דיברנו איתם, והסברנו להם שאנחנו צריכים לחיות בחברה עם אהבה. אמרנו להם שאנחנו כולנו חיים על אותה אדמה, שאנחנו אותו עם, אז למה להם לשמור על מריבות ישנות? עשינו את אותו דבר עם המשפחה האחרת. אחרי חודש וחצי של פגישות, הפגשנו בין שתי המשפחות. ישבנו ואכלנו ביחד. זה היה ניצחון גדול".

על פי כוולה דיאד, יו"ר-שותפה של מפלגת PYD בתל תמר, הודות לארגון החברתי החדש והאידיאולוגיה הפמיניסטית השיפור בחיי הנשים היה מרחיק לכת. כאישה ערבייה היא היתה חשדנית תחילה כלפי התנועה המהפכנית. "בהתחלה חשבנו שזו מהפכה של הכורדים. אבל האידיאולוגיה של אפו (אג'לאן) היתה מרחיקת לכת. לאט-לאט הבנו שהאידיאולוגיה הזאת היא לא רק בשביל הכורדים, אלא גם בשביל ערבים ואשורים. במיוחד בשביל נשים".

כוולה נסערת בעודה מתארת את השינויים המכריעים בחייהן של נשים בסוריה ובחייה שלה. "כשאני מדברת על אג'לאן, אני בוכה. אני חושבת עד כמה דברים השתנו. מה היינו פעם ומה אנחנו היום. לפני המהפכה לנשים לא היו חיים, בייחוד לנשים ערביות. לא היו להן דעות, לא היתה להן עבודה, לא היה להן חופש. נשים ערביות היו אמורות ללדת ולגדל ילדים, לטפל בבית וזהו זה. נשים היו כמו עבדים. לאט-לאט דברים התחילו להשתנות. הנשים הכורדיות נהפכו למודל לכל הנשים כולן. היום אנחנו מובילות. נשים לוקחות חלק במועצות, לוקחות תפקידים".

אילו דברים השתנו למשל בחייהן של נשים בעקבות המהפכה?

"המון דברים. למשל נישואי קטינות. בעבר היו מחתנים נערות בנות 14, עכשיו כל זה הסתיים. עוד דבר זה נישואים שניים (פוליגמיה). בעבר גבר היה יכול לשאת ארבע נשים. היום כבר לא. בעבר, אם היו לי אחים, לא היתה לי זכות לשום דבר במשפחה שלי — לא רכוש, לא כסף, לא אדמה. עכשיו יש זכות שווה לכל עניין".

ומה לגבי היחסים בין הכורדים לערבים?

"היינו נוהגים לומר שהכורדים יהרסו את האומה הערבית. שהם רוצים ליצור מדינה כורדית שלא תקבל את הערבים. המדינה הסורית ניסתה לסכסך ולהפריד בין הכורדים לערבים. אבל אנחנו אירגנו את עצמנו לפי הפילוסופיה של אג'לאן ואמרנו שאנחנו לא רוצים מדינת לאום, אנחנו לא רוצים שסוריה תחולק. אנחנו עם אחד, אנחנו אחים. זו הארץ של כולנו". כוולה נחושה לתרום את חלקה להמשך השינוי המהפכני. "לפני המהפכה הייתי בן אדם בלי רצון חופשי, בלי דעה, בלי קיום. היום אני חופשייה, אבל נשים אחרות עדיין משועבדות. הרעיונות החדשים עדיין לא הגיעו לכולן. זה התפקיד שלי להעביר אותם אליהן".

הכלכלה החברתית

חזון נוסף של הדמוקרטיה החדשה של רוג'בה הוא ביסוסה של כלכלה חברתית. אין זו כלכלה קומוניסטית אלא קומוניסטית. מטרתה היא פשוטה: לשרת את האזרחים ולא את בעלי ההון. היא מבוססת קודם כל על יצירתם של קואופרטיבים המונחים על ידי הערכים האוניברסליים שהגדירה ברית הקואופרטיבים הבינלאומית: עזרה הדדית, אחריות הדדית, דמוקרטיה, שוויון, הוגנות וסולידריות. ברוג'בה יש כמה מאות קואופרטיבים והקמתם מעודדת על ידי המינהל האוטונומי ועל ידי קונגרה סטאר (Kongra Star) — איחוד תנועות הנשים ברוג'בה. חוזה הקואופרטיבים של רוג'בה, שנחתם באוגוסט 2016, מציין את העקרונות וההגבלות שבהם צריכים הקואופרטיבים לעמוד: הצבעה אחת לכל חבר, חובת תיאום עם המינהל האוטונומי הרלוונטי והתחשבות בקהילה שבה הקואופרטיב נוצר, איסור על מונופוליזציה, ספקולציה וניצול, חובת שיתוף נשים, והגבלה על לא יותר מאיש אחד מכל משפחה שישתתף בוועד המנהל, הנבחר בהצבעה של כלל החברים. הצטרפות לקואופרטיב נעשית על ידי רכישת מניות, ומחיר סטנדרטי למניה הוא כ-20 אלף לירות סוריות (כ-40 דולר). כ-3% מהכלכלה של מחוז ג'זירה מורכבים מקואופרטיבים של נשים. ארין וברן, שתי חברות בוועדת הכלכלה של הנשים בקמישלו, רואות את החשיבות של הקואופרטיבים בעיקר במאבק נגד מונופולים. "הכלכלה שלנו צריכה לשרת את צורכי העם ולא רק ליצור רווח לחלק קטן מהחברה", מבהירה ארין. "אנחנו לא מתנגדות לסחר חופשי, אבל אנחנו רוצות למנוע את ההיווצרות של מונופולים. למשל, זרעים: רוג'בה היא ארץ חקלאית, ואנחנו צריכים לוודא שהזרעים הם בידי העם, למנוע מונופולים של ייצור זרעים".

באילו קשיים אתן נתקלות?

ארין: "המנטליות הקפיטליסטית חזקה מאוד בחברה שלנו. יש פה מנטליות של 'אני משלם לך ואתה עובד בשבילי', אבל אנחנו נלחמות נגד הגישה הזאת. היא נמצאת גם בין כמה מהאנשים המשתתפים בקואופרטיבים, וגם בין אלה שמשתתפים בוועדות הכלכלה. צריך להבין שהכלכלה קשורה במנטליות. הצעד הראשון בלשפר את הכלכלה הוא לשנות את המנטליות של נשים. מאות שנים של פטריארכיה, וההשפעה של השלטון הסורי וגם של הדת, עדיין משפיעים. עדיין מסתכלים בעין עקומה על נשים שיוצאות מהבית לבדן לעבוד, כי צריך להיות גבר לצדן. הבעיות הכלכליות של הנשים קשורות במנטליות הזאת".

ברן: "מצד שני, אנחנו גם צריכות לשנות את המנטליות הגברית הדומיננטית, את המנטליות הקפיטליסטית שמסתכלת על הכל רק לשם רווח. אנחנו לא יכולות לאפשר לנשים להפוך לעצמאיות לכאורה, על ידי כך שהן ישימו את עצמן בעמדות של ניצול על ידי גברים. זו לא שאלה של לעשות לנשים אינטגרציה לתוך המערכת הקפיטליסטית, העניין כאן הוא ליצור מערכת כלכלית חדשה".
ארין: "בגלל זה אנחנו הולכות לבתים ומדברות עם הגברים. אנחנו שואלות אותם: 'למה שלא תיתן לאשתך לצאת לעבוד?' אנחנו אומרות להם שגם לנשים יש זכות לעבוד, ושזה יעזור למצב הכלכלי של המשפחה. כשאנחנו מצליחות לאסוף שש או שבע נשים, אנחנו שואלות אותן: 'איזו מין עבודה אתן רוצות לעשות? באיזה מין קואופרטיב אתן יכולות לעבוד?' ואז אנחנו עוזרות להן לגייס את הסכום ההתחלתי ולהקים את העסק. ככה אנחנו מסייעות לנשים ונותנות להן מוטיבציה להתחיל עסק משלהן".

יש עוד קשיים, מלבד המנטליות?

ברן: "לפעמים יש גם צורך לתת לנשים הכשרה. למשל, לגבי הפקת חלב, לא היה כמעט ידע מקומי בנושא הזה. הקמנו קואופרטיב טקסטיל, אבל אנחנו מתקשות עם רמה מקצועית נמוכה, ולא הצלחנו להשיק אותו עד כה".

כמה נשים הצטרפו לקואופרטיבים בקמישלו?

ברן: "יש כ-4,500 נשים חברות בקואופרטיבים. רובם קשורים לחקלאות, אבל יש גם מסעדות, מאפיות, קונדיטוריות, חוות תרנגולים, מפעלי טקסטיל וגם כאלו שמנהלים את הגנרטורים החשמליים של השכונות".

איך השכר מנוהל בקואופרטיבים?

ארין: "בקואופרטיבים שבהם מוכרים מוצרים — בעיקר חנויות — הן מחלקות את הרווחים בין עצמן בצורה שווה. בחקלאות, כל אישה מחליטה על איזה שטח וכמה שעות היא עובדת, והיא מקבלת כמות יחסית מהייצור ואז מוכרת אותם עצמאית".

החזון של רוג'בה הוא פרוגרסיבי להפליא — אך יש פער בינו לבין המציאות בשטח. פעילים רבים מספרים כי הם עדיין מתקשים לערב מספיק אנשים במינהל האוטונומי — רובם פשוט אינם רגילים לסוג הפעלתנות הדמוקרטית הנדרשת מהם, במיוחד הנשים. מאידך, נראה כי אנשים צעירים אינם מתרשמים יתר על המידה מהמערכת הדמוקרטית החדשה. "צעירים לא מצטרפים לחיים הקהילתיים", אומרת זלל סגר. "הם רואים אותם כמו מין כלא. הם מושפעים על ידי הקפיטליזם, והם לא מצטרפים למערכת. הם אומרים שהם רוצים חופש, הם רוצים לחיות בדרך שלהם. אבל הקומונות הן הדבר שנותן לך חופש. בקומונות אתה יכול לפתור את כל הבעיות שלך ולבטא את הדעות שלך. חלק מהמסרים שלנו עדיין לא מובנים, ובגלל זה אנחנו נתקלים בקשיים".

התכתבות קצרה עם מתכנת צעיר מקשמילו (שביקש, לשם פרטיותו, להשאר בעילום שם) איששה במידת־מה את דבריה של זלל: "המערכת לא ממש מתפקדת. התרבות כאן היא מאוד קהילתית, ואנשים מסתדרים עם השכנים שלהם חברתית, אבל מבחינה פוליטית, זו לא דרך אפקטיבית לנהל חברה", הוא אומר. למרות זאת, הוא מאמין בפוטנציאל של המהפכה הדמוקרטית, אותה הוא רואה כתהליך שהוא כרגע רק בשלבי הראשונים: "בין אם הם יעילים או לא, צריך לזכור שהמבנים החברתיים עדיין לא מגובשים לחלוטין. אנשים יכולים וצריכים להשפיע עליהם. זה האתגר והפוטנציאל של רוג'בה. רוג'בה היא לא דף ריק שמישהו יכול ליצור בו חברה חדשה מכלום. זו מציאות שנטועה בהיסטוריה, ואנחנו צריכים להכיר במורכבות ובעומק שלה בשביל לפתח אותה".

אפשר היה לשער כי ישות מדינית כרוג'בה תתקבל בברכה על ידי שאר מדינות המערב הנאור, וכי הן ישקיעו משאבים בהבטחת המשך קיומה ופיתוחה, אבל ההפך הוא הנכון. תגובת המערב נעה בין אדישות יחסית, המתבטאת בסיקור תקשורת לקוי ותמיכה צבאית מסויגת ואינטרסנטית, לבין עוינות שבעקיפין, שכן מדינות נאט"ו תומכות באויבה הגדול והמסוכן ביותר של רוג'בה — הצבא הטורקי. וכך, בזמן שטרמפ מסיג את צבא ארה"ב מסוריה, וארדואן משתלח ברוג'בה במלוא כוח הזרוע, נוצר סיכון אמיתי שהאוטונומיה הדמוקרטית ביותר במזרח התיכון תיהפך ללא יותר מקוריוז היסטורי, כזה שעם השנים ידמה יותר ויותר לאגדה.

"אני חושב שחלק מהסיבה לכך שלא מדברים על רוג'בה היא שאנחנו פשוט לא חושבים שתנועות מהפכניות-אוטופיות הן אפשריות", אומר דייוויד גרייבר, אנתרופולוג הכותב על רוג'בה מאז שביקר אותה לראשונה ב-2014. "נהיינו כל כך ציניים, שהרבה אנשים פשוט לא מאמינים. השמאל היום לא תומך באף אחד, אלא רק מתנגד לכל מה שהאמריקאים עושים. אני קורא לזה 'השמאל התבוסתני' (the loser left). הם אפילו לא מנסים להאמין באיזשהו ניצחון. הדבר היחיד שהם יכולים לנצח בו זה ויכוח. בסופו של דבר, הם פשוט לא מאמינים ששינוי חברתי הוא אפשרי, אז כל מה שהם יכולים לעשות זה לשחק מעין משחק מגננתי שכזה. להגיד: 'אני הייתי ללא-רוב, אני התנגדתי לכוון האימפריאליסטי'. בעוד שאם אתה באמת מתכוון לפעול בצורה מהפכנית, אתה צריך ליצור בריתות גיאופוליטיות, פשוט כדי לשרוד כמדינה. ואם להגיד את האמת, הרבה ליברלים ממש לא אוהבים את הרעיון של דמוקרטיה ישירה. הם אולי לא יודו בכך, אבל הם ספקניים ביותר לגבי היכולת של אנשים רגילים למשול בעצמם".

כלומר, זה כישלון של הדמיון. משום שאנחנו אפילו לא מסוגלים לדמיין את האפשרות של שינוי חברתי, אנחנו לא מתייחסים למהפכה ברוג'בה ברצינות.

"כן, ואם אתה חושב על זה, מה יכול להיות יותר רומנטי? מצד אחד דאעש, שמנסים באופן ברור להציג את עצמם כרוע בהתגלמותו — הרי זה ברור שהאנשים האלה ראו הרבה סרטים הוליוודיים ופשוט ניסו להתנהג כמו הנבל בסרטי בונד. מהצד שני, יש לך את הדמוקרטים-פמיניסטיים האלה, שנלחמים בפטריארכים הרשעים ומנצחים כנגד כל הסיכויים — זה נשמע כמו סרט. הנה אנשים שאומרים: 'אנחנו הולכים להיפטר מהפטריארכיה באותו מקום שבו המציאו אותה'. זה טוב מכדי להיות אמיתי, אז אנשים פשוט לא מאמינים בזה".

אתה למדת תנועות אנרכיסטיות רבות במהלך ההיסטוריה. מה מייחד את המהפכה ברוג'בה?
"מעולם לא היה מקום שבו כל כך הרבה אנשים הצליחו ליצור מוסדות שהם מחוץ למסגרת מדינתית במשך כל כך הרבה זמן. אנשים לא מודעים לעד כמה ההתפתחויות ברוג'בה הן חסרות תקדים מבחינה היסטורית. במחוז עפריין, לדוגמה, שני שלישים מהמשרות הפוליטיות מוחזקות בידי נשים. יכול מאוד להיות שזו החברה היחידה בהיסטוריה האנושית שבה קרה דבר כזה".

חוץ מהאתגרים החיצוניים, מהם האתגרים הגדולים שאנשי רוג'בה עומדים בפניהם?

"חוץ מלא למות, אתה מתכוון? אני מתאר לעצמי שאם המהפכה תחזיק, האתגר הגדול ביותר יהיה המתח בין הארגון האוטונומי של הקומונות לבין המינהל האוטונומי של צפון-מזרח סוריה, שיש בה פרלמנט ושרים ומשהו דומה לממשלה, ואתה חייב דבר כזה כדי להתמודד עם מדינות אחרות. למשל, יש שדה תעופה בקמישלו, וזה האזור היחידי ברוג'בה שהוא עדיין תחת השליטה של הממשלה הסורית. למה זה? כי בשביל לתפעל שדה תעופה, אתה חייב ממשלה מסודרת ומוכרת, אתה חייב להיות חתום על הסכמים בינלאומיים, דברים מהסוג הזה. במובן מסוים, הבידוד של רוג'בה עוזר לה, כי המשמעות שלו היא שהניהול המרכזי עדיין לא רלוונטי כל כך. אבל מרגע שהם יתחילו לתקשר עם

ארגונים חיצוניים, לאנשים עם ידע טכנוקרטי יהיה יתרון, והם הולכים לחזק את המוסדות הריכוזיים שלהם, מה שייצור איום על המבנים התחתונים".

רוג'בה אכן רק התחילה להתמודד עם האתגרים הקריטיים של חברה וכלכלה מודרנית. רשת החשמל הכללית מספקת חשמל רק בבוקר ובערב, בשאר הזמן השכונות מתבססות על גנרטורים מקומיים. על אף שאיפותיה האקולוגיות, המועצה הכללית של רוג'בה נאלצת להסתמך בעיקר על משאבי הנפט שבשטחה, אלא שבהיעדר תקציב לבניית מתקני קידוח וזיקוק מודרניים, הם אינם מצליחים להפיק כמויות מספיקות לסחר, ונאלצים לזקק בתהליכים מיושנים, לא יעילים ומזיקים לסביבה. אדרבה, כיוון שרוג'בה נצורה מכל הכיוונים, אפשרויות הסחר הנוכחיות מוגבלות פחות או יותר רק לסוריה של אסד. גם מדיניות המיסוי עוד בחיתוליה, כאשר ברוב המחוזות מוטלים רק מסי יבוא ויצוא ומסים על עסקים שהם אינם קואופרטיביים, ובמחוז ג'זירה קיים גם מס הכנסה.

הכלכלה ברוג'בה עודנה אגררית ברובה, והקצאת רוב המשאבים (כ-70%) להגנה עצמית מונעת את פיתוח הכלכלה והתשתיות. אתגר חדש יחסית הוא עשרות אלפי לוחמי דאעש שנכנעו ל-SDF ונשבו על ידם. במחנה אל-הול (al-Hawl), למשל, מצטופפים בימים אלה 73 אלף איש באזור של 4 ק"מ רבועים, רובם לוחמים לשעבר אבל כעשרת אלפים מתוכם בני המשפחה שלהם — חלקם הגדול נשים וילדים. מחנות אלה הם פצצה מתקתקת — גם מבחינה הומניטרית, וגם מבחינה אידיאולוגית — והם מדלדלים את קופת המדינה בצורה חסרת תקדים.

האם בסופו של דבר רוג'בה תוכרע על ידי המדינות העוינות לה? או שמא היא תוכרע דווקא על ידי היווצרותה של ממשלה ריכוזית, שתהפוך אותה למדינת נפט כמו שכנתה? האם אנשיה ימשיכו להחזיק באידיאולוגיה הדמוקרטית שלהם, או שמא ייכנעו למגמות הכלכלה הגלובלית? מה שבטוח הוא, שהאדישות למאבקם מצד בעלי הברית הפוטנציאליים שלהם פועלת לרעתם.

באשר לאג'לאן, מאסרו באי אימראלי נמשך, זאת על אף קריאתו הבלתי-מסויגת לשלום זה שני עשורים והבהרתו כי הוא אינו רוצה בהקמה של מדינה כורדית עצמאית במזרח טורקיה, רק אוטונומיה קונפדרלית כמו זו שהוקמה ברוג'בה. מאז 2011 לא הותר לו להיפגש עם עורכי הדין שלו. ב-8 בנובמבר 2018, לילה גובן, חברת הפרלמנט הטורקי מטעם מפלגת העמים הדמוקרטית (HDP), פתחה בשביתת רעב בדרישה לסיים את הבידוד של אג'לאן, ולאפשר לו להיפגש באופן סדיר עם משפחתו ועורכי הדין שלו. רבים הצטרפו, והיום אלפי כורדים ברחבי העולם משתתפים בשביתת הרעב.

לאחר 176 ימי שביתה ויותר מ-800 ערעורים שהוגשו, הותרה לאג'לאן פגישה קצרה עם עורכי דינו ב-2 למאי. בהצהרה שמסר לציבור ביקש אג'לאן משובתי הרעב לא לסכן את בריאותם, וקרא שוב לפיוס: "יש לנו צורך דחוף בשיטת דיון דמוקרטית, הרחק מכל סוגי הקיטוב ותרבות הסכסוך. אנחנו יכולים לפתור את הבעיות בטורקיה, אפילו את הבעיות של האזור כולו, עם כוח רך, כלומר בתבונה, ובמקום אלימות פיזית, בעזרת כוח פוליטי וחברתי". נכון להיום, לא ידוע אם יתאפשרו פגישות נוספות, ושביתת הרעב נמשכת.